

Bengt Börjeson: Den sociala barnvården i Sverige - några sammanfattande synpunkter.

Föredrag på Verdandimöte 7.9 2010

Det är en ren slump vilka åtgärder som vidtas och ingen vet vad de leder till. Det var slutsatsen i ett inlägg på DN debatt i slutet av nittiotalet av dåvarande generaldirektören på Socialstyrelsen, Kerstin Wigzell och överdirektören vid samma myndighet, Lars Pettersson. Artikeln blev startskottet för en intensiv satsning från inte minst Socialstyrelsens sida när det gällde metodutveckling och olika slags kvalitetssäkringar i den sociala barnvården - ett utvecklingsarbete som fortfarande pågår i hög takt. Några ytterligare nedslag i diskussionen är följande. För ett par år sedan redovisades den så kallade BUSS-utredningen inom Stockholms socialförvaltning där man granskat vad som händer inom socialtjänsten när det inkommer en anmälan som gäller farhågor för ett barn i en familjesituation. Man fann märkliga skillnader mellan olika stadsdelar när det gällde handläggningen. Chansen att en anmälan leder fram till en utredning kan vara mer än dubbelt så stor i en stadsdel som i en annan del av staden. Den lägsta andelen anmälningar som föranledde utredning gällde exempelvis Skarpnäck - ett område inte precis känt för sin ringa problembelastning. Slutsatsen är ganska självklar: problemfyllda uppväxtsituationer för barnens del uppmärksammas, och åtgärdas, mycket olika i en och samma kommun, Stockholms stad.

Lågt förtroende

Än mer remarkabel var statistiken beträffande vilka instanser som gjorde anmälan till socialtjänsten. Åtminstone när det gäller barn i förskoleåldern borde det vara två verksamheter som har god kännedom om de psykosociala villkoren för barn och föräldrar: barnavårdscentralerna, BVC, och förskolan. Men BVC svarar för endast en halv procent och förskolan för 1-2 procent av anmälningarna! Detta är uppseendeväckande, minst sagt, och det är svårt att komma förbi misstanken att en mängd oacceptabla livssituationer för barnens del inte kommer till socialtjänstens kännedom eller blir kända alltför sent.

Detta var en så angelägen fråga att jag lät ett par socionomstudenter göra sin examensuppsats om problemet i våras. De fann vid intervjuerna med BVC-personalen en mycket låg tilltro till socialtjänstens professionella kompetens. Därtill upplevde man från BVC:s sida att om man gjorde anmälan till socialtjänsten så "försvann" familjen inom socialtjänsten och man fick ingen återkoppling eller information om vilka åtgärder som anmälan gett upphov till.

År 2009 kom den så kallade Barnskyddsutredningen med sitt slutbetänkande. Utredningen innebar ett ambitiöst försök att lägga fram förslag till hur man kunde förbättra kvaliteten inom den svenska sociala barnvården. Ett viktigt avsnitt i texten var ett förslag till ny lagstiftning som på ett bättre sätt än socialtjänstlagen skulle vara vägledande för socialarbetarnas insatser. På sätt och vis innebar den nya lagen en reträtt från den tilltro till socialarbetarnas professionella kompetens som ramlagen/socialtjänstlagen ger uttryck för. Den nya lagen skulle innebära mera precisa anvisningar för utredningen och handläggningen av barnavårdsärenden.

Samtidigt pläderade man mycket energiskt för att socialarbetare som arbetar inom den sociala barnvården bör ha en förlängd utbildning, motsvarande "soc.mag", och att en sådan förlängd utbildning skall vara ett krav för att ha arbetsledande uppgifter inom barnvården.

Hög belastning

Låt oss summera: de främsta skälen till bristerna inom den sociala barnvården brukar man ange som dels bristande systematik i det utredande arbetet och dels som en otillräcklig professionalitet från socialarbetarnas sida. Jag är tveksam till båda dessa slutsatser. Enligt min

uppfattning är bekymret först och främst att de instanser, där man verkligen har kunskap om barnens situation, har ett lågt förtroende för socialtjänsten. Av det skälet försummar de insatser som på ett tidigt stadium skulle kunna innebära positiva åtgärder. En annan och avgörande svårighet, som också innebär att många av de bästa socialarbetarna söker sig andra arbetsuppgifter inom socialtjänsten, är att arbetsbördan ofta är orimlig. Man har ett stort antal utredningar på gång samtidigt - tjuju, trettio eller kanske ännu fler - och uppgiften att göra en kvalificerad analys av de komplicerade psykosociala problemen blir ofta övermäktig. Här hjälper det inte med ökade kunskaper - man kan tvärtom säga att ökade kunskaper försätter socialarbetarna i en än svårare situation eftersom det innebär en ökad förståelse av arbetsuppgiftens svårighetsgrad: diskrepansen mellan medvetenheten om problemens komplexitet och möjligheten att hinna med att göra en tillräckligt omsorgsfull analys och bedömning leder till den märkliga och paradoxala situationen att man upplever sin egen otillräcklighet mer ju kunnigare man är.

Nedslående erfarenheter

En verkligt avgörande svaghet är de små möjligheterna att genomföra kraftfulla och positiva insatser för barnens/föräldrarnas del. Erfarenheterna från institutionsplaceringar (mest för ungdomar) och familjehemsplaceringar (i huvudsak för barn under 12 år) är nedslående. Mycket nedslående.

Socialtjänstens egna resurser för psykosociala behandlingsinsatser är helt otillräckliga och de ständiga remisserna till barnpsykiatrin innebär ofta att man utifrån det "medicinska paradigmet" inriktar sig på individcentrerade diagnoser i stället för att förstå barnets problem som brister i de primära relationerna till föräldrarna.

En mycket väl genomförd studie av handläggningen - i bred bemärkelse - av ärenden inom den sociala barnavården har genomförts av Franceska Östberg under rubriken "Bedömningar och beslut. Från anmälan till insats i den sociala barnavården", utgiven av Stockholms universitet 2010. Hon granskar där vad som händer från anmälan till insats. Eller mera rakt på sak: vad som inte händer. En rad missförhållanden upptäcks inte. Av de anmälningar som inkommer lämnas många svåra fall åt sidan utan utredning. De ärenden som utreds slutar ofta med att man inte beslutar om någon åtgärd. I de fall man beslutar om en åtgärd begränsas denna ofta till några stödsamtal som är helt otillräckliga för att kunna åstadkomma någon avgörande förändring av de svåra missförhållanden som det oftast gäller. Och när man ingriper kraftfullt - av de 260 fall som Franceska Östberg granskade skedde ett sådan ingripande endast en gång - är det inte osannolikt att behandlingsresultatet uteblir eftersom "behandlingen" i sig innebär risk, bland annat för separationsskador.

Inte hopplöst

Situationen är inte hopplös. De väl utbildade socialarbetarna är en viktig resurs men de måste få möjligheter att göra ett bra jobb. Politikerna måste inse, eller förmås att inse, att ett gott samhälle förutsätter en mycket hög prioritering av insatserna för de barn som haft oturen att få föräldrar som själva är i ett psykosocialt utsatt läge: fattiga, lågutbildade, ofta ensamstående, beroende av försörjningsstöd, dålig förankring på arbetsmarknaden...you name it. Vårt samhälle har kunskaperna men inte resurserna för att omsätta dessa insikter i genomtänkta och intensiva stödinsatser.